

Elvek. Könyvek. Folyóiratok

BUDAPESTI SZEMLE 1935. évi júliusi füzetében Bognár Cecil a magyarság jelleméről ír elmefuttatást. Ezen az úton a nehéz téma megoldásához közelebb nem jutunk. A jul—okt. füzetekben Brandenstein Béla „A karakterologia alapkérdései“ c. alatt ír 90 oldalnyi tanulmányt, amely azonban minden módszer hijján semmit sem tisztáz s a kérdés problematikája iránt is teljes tájékozatlanságban hagy. Milyen sok tanulsággal járt volna szerzőre nézve pld. Wallonnak e folyóirat első füzetében ismertetett és a Revue Philosophique hasábjain megjelent cikke! A B. Szemle 1935. nov. és következő füzeteiben Kornis Gyula „Pázmány személyiségéről“ ír. E tanulmányban minket Kornisnak Apáczai Cseri Jánosra vonatkozó megállapításai érdekelnek, amelyekben Apáczai „naiv filozofálásáról“, írva azt tanítja nekünk, hogy Apáczai „Descartes-ot jólrosszul kivonatolja s száraz lexicont ró össze“. Apáczairól mi, mások is (pld. Kerkápoly) egészen másként vélekedünk! — Ugyane folyóirat 1936. évi márciusi füzetében olvassuk Ravasz László pompás tanulmányát az irodalom dialektikájáról „Az irodalomismeret ellenmondásai“ c. alatt. Ravasz reámutat az irodalomismeretben levő ellenmondásokra és megbizonyítja, hogy ezek az ellenmondások mind a szellem ellenmondásai, mert az irodalom csak fenomenon: noumenon a mögötte álló szellem.

* REVUE PHILOSOPHIQUE 1935. júl—aug. füzeteiben Pradines ír cikket a vallás és morálitás viszonyáról. J. D. Ghéréa a „tér mythosáról“ értekezve azt fejt ki, hogy a tér voltaképpen a szellem produktuma, hasznos fikció s mint a szellem produktuma éppen olyan régi, mint a legprimitívbb társadalom. J. Delevsky a véletlen szerepét keresi a természetben és a történetben. Önmagában véve vett véletlen nincs. Véletlenről csak egy adott rendszerhez való viszonyban lehet beszélni. Egy olyan rendszerben, ahol az októrvény köti egymáshoz a tagokat mind, véletlen nincs. A véletlen a történetben események két független sorának egymással való megismételhetetlen találkozását vagy szabálytalanul való megismétlődését jelenti. — A szeptember—októberi számban Pradines folytatja a vallás és a morálitás viszonyáról szóló tanulmányát. Nagy figyelemre tarthat számot Robin cikke a „filozófia legendájáról és történetéről“. A filozófiai mű nemcsak a quod legitur, hanem a quod legendum est kérdését is felveti. Aki egy filozófiai gondolatot magyarázni akar, az nem elégedhetik meg a

betűszerinti értelem megértésével, hanem mindenekfelett az intentiot kell felfognia. Itt tehát egy állandó teremtről, mert az élet állandó megújításáról s felújításáról van szó. A filozófia történésznek a szellemi élet állandó folyamatosságára kell függesztenie tekintetét, amint ez a folyamatosság a szellem actioiban és reactioiban megjelenik. A filozófia történészének elsősorban a maga tudatában és maga számára kell ismét létté tennie azt, ami volt, hogy ez által képes legyen a világot és a gondolat életét megvilágosítani mások tudatában. — A folyóirat nov.—dec. számában Chestov foglalkozik Gilson-nak a középkori bölcsélet szelleméről írott művével. A cikk az 1936 évi 1. és 2-ik füzetben folytatódik. Chestov erőteljesen mutat rá azokra a különbségekre, amelyek vannak a zsidó-keresztény theologia, illetve filozófia és a modern bölcsélet között. — Mourgue „Egy tudományos felfedezés: a bergsoni tartam” c. tanulmányában azt fejti ki, hogy a Bergson által fogalmazott tartam fogalma nélkül ma már tudományos biológia lehetetlen. — Basso a tudományos munka és az érdektelenség viszonyát állapítja meg: fejtegetései mélyrehatolva a tudományos lelkiismeret problémáit sok oldalról világítják meg.

ATHENAEUM 1935. évi 5—6. füzetében Pauler posthumus tanulmánya a diszjunktív tétel és szillogizmus tárgyalási vonatkozásaival foglalkozik. — Bárány Brandenstein Béla „A végtelen halmazok problémájáról” írt. Miféle bizalommal legyünk (a szerző Hilbertre alkalmazott kifejezésével élve) a közlemény iránt, melyben ilyen tájékozatlanság is előfordul: „A teljes indukció elve... azt állapítja meg, hogyha valamely törvény egy esetben és n esetben is érvényes (n tetsz. véges mennyiség), akkor $n + 1$ esetben is, tehát minden esetben érvényes végtelenig.” Bizalmatlanságunkat a cikk átolvasása teljesen igazolja. A szerző összetéveszti a halmazok egyenlőségét azok aequivalentiájával, a „részhalmaz” és „kisebb halmaz” fogalmát állandóan összezavarja (205, 230, 237, 238. lap). ω -t, mely rendszámot jelent, a 210. lapon halmaznak veszi. Sokhelyt összecseréli a rendszámot és tőszámot, (jelölésben is, pld. ω -t tőszámként is használja). Hilbert logikai kalkulusában az implicatiót félreérti (218. l.). Majd, a kritikai tárgyalásában az aequivalentiával téveszti össze (219. l.). Bevezeti a végtelen kicsiny fogalmát olyan úton, melyről kimutatták, hogy helytelen. (V. ö. pl. Fraenkel: Einleitung in die Mengenlehre, 113. lap.), — Az egész cikk félreértéseken és tévedéseken épül fel. Könnyű azonkívül önellentmondásokat is kimutatni benne. Ez utóbbiak illusztrálására azonban itt már nincs helyünk.

KARL JASPERS: VERNUNFT UND EXISTENZ. GRONINGEN, 1935.

Ezt a könyvet a groningeni egyetem szenátusa adta ki. Azok az előadások foglaltatnak benne, amelyeket Jaspers 1935. március 25—29-én tartott a groningeni egyetem aulájában. Ezek az előadások nagyon alkalmasak arra, hogy Jaspers gondolkozásába bevezessenek és az existenciabölcsélet alapjairól felvilágosítást adjanak azoknak is, akik a filozófiával szakszerűleg nem foglalkoznak. Az első előadás arra a kérdésre ad feleletet, hogy a mai bölcséletet miként készítették elő Nietzsche és Kierkegaard. A következő négy előadás pedig az existencia-filozófia alaptanait mutatja be most már eléggé érthető, világos nyelven.

Határozott vonalakban bontakozik ki előttünk az a kép, amelyet Jaspers a lét-ről magáról rajzol. Ennek a létnek két nagy polusa az Existencia és az ész. A kettő elválaszthatatlan. Az Existencia csak az ész által lesz világos. Az ész csak az Existencia által nyer támaszt. Ész nélkül az Existencia tunya, álmos, mintha nem is lenne. Ami pedig a filozófia és az ész viszonyát illeti, a filozófia nemcsak az észből él, de ész nélkül nem tud tenni egyetlen lépést sem. *B. Gy.*

HANS HEYSE: IDEE UND EXISTENZ. HAMBURG. 1935.

Nem tudjuk leküzdeni azt a sejtelmünket, hogy ez a könyv tisztán a német politikai viszonyoknak köszönheti megjelenését és a jelen politikai viszonyokat akarja igazolni a filozófia eszközeivel. A szerző maga is őszintén bevallja, hogy könyve személyes vallomás, amelyben a Neues Reich eszméje és valósága nyer kifejezést. A fejtegetések alapköve az a meggyőződés, hogy az emberi lét nem elszigetelt mozzanata a létnek általában, hanem elszakíthatatlan szálak fűzik magához a léthez. Mi a lét és az élet őstörvényéhez vagyunk kötve, ami különös világossággal lesz tudatossá valamely egyén vagy nemzet sorsdöntő napjaiban. Ez az őstörvény a történelem örök témája. Különösen két nép igyekezett ebben az őstörvényben keresni a maga létezésének lényegét: a görög és a német. Az eszme pedig a létezés formája és kifejezése: az eszme és a lét egymásra utalnak. A filozófia és élet egy gyökérből sarjadnak. A Reich lényegét is az eszmének és az Existenciának egysége, az Existenciának az élet és a lét őstörvényéhez való kötöttsége képezi. Szerző az ó- és újkori szellemtörténet kialakulása során keresi ennek az egységnek és ennek a kötöttségnek kialakulását, hogy azután a végső következményeket az utolsó fejezetben teljes következetességgel vonja le. A németeknek a sors által kijelölt problémájuk ez az ősi vallásos és metafizikai probléma, amelynek megoldása a németiség és a Reich feladata. *B. Gy.*

REITZER BÉLA: A PROLETÁRNEVELÉS KÉRDÉSÉHEZ. SZEGED, 1935. (103. l.)

Reitzer Béla könyvének ismertetésénél a könyvet módszertani okokból célszerű két elemére bontani. Számba kell vennünk azt az anyagot, melyet a szerző a kommunista proletárnevelés programjából ismertet, továbbá ismertetnünk kell a szerző önálló elmélkedését, melynek számára az előbbi anyag csak alkalom. A munka megírására Edwin Hoernle: Grundfragen der proletarischen Erziehung című munkája szolgált alkalmul. Hoernle munkájának az alapján hivatkozik a szerző a proletárnevelés elméleti tételeire, azonban azok kritikájánál egész közgazdasági, társadalomtudományi műveltségét felhasználja. A könyv célja tisztán kritikai, mégpedig amint a szerző mondja: „szigorúan az elvi vizsgálat síkján maradva” vizsgálja a problémát. Ebben a célkitűzésben külön hangsúlyozni kívánjuk az „elvi vizsgálat” síkját, melyről a szerző mindvégig nem tér le s a kommunista nevelésméletnek tisztán csak elveit vizsgálja, mégpedig szigorú logikával. Amint látni fogjuk, ép ez az első pillanatra visszatetsző, merev logika lehet a valóságos gyakorlati proletárnevelés számára egészséges, javító kritika. Ezután lássuk a két elemet pillanatnyi szétválasztá-

sukban. Az első elem, vagyis a Hoernle alapján ismertetett kommunista nevelői program röviden a következő:

„a családi élet mai formája az egyszerű, árutermelő korai kapitalizmusnak felel meg.“ Az industrializmus azonban szétfeszítette a családnak az eredetileg termelőközösségen alapult ezen szerkezetét, az azonban még ma is a régi formát őrzi, tehát: „a családot likvidálni kell“, mert így „megszűnővén termelőközösség lenni“, elvesztette a nevelésre való alkalmasságát. A proletariátus szabadságharca közben maga fog egy, az industrializmusnak megfelelő, magabbrendű családi életformát kitermelni. Így sorakoznak tovább a tételek, melyek konklúziója: „a gyermeket, akit az industrializmus úgyszólván a termelőközösség közvetlen tagjává tett, közvetlenül csak az osztályharcos proletár kollektívítás tagjává és tagjaként szabad nevelni.“.

Következik egy kompromisszum, mely csak azt kívánja, hogy a kommunista szülők gyermekeiket amilyen korán csak lehet, az osztályszervezetbe engedjék, nem tartván őket vissza a családban. Tehát bizonyos ideig mégis a család a nevelőközösség.

A családi nevelés kritikája után a program pozitív része következik. Mihelyt nem a munkás van a termelési folyamatokért, hanem a termelés a munkásért, az industrializmus emberies fejlődés forrásává válik. A nevelés társadalmilag determinált s az industrializmusnak megfelelő nevelés kérdése csak a társadalmi kérdés megoldásával együtt várható. Az industrializmus kiragadta a gyermeket a családból s a felnőttel egyenrangúvá tette. A kommunista proletárnevelés tehát: „kollektív munka plusz proletármozgalom“. Az industrializmusnak megfelelő proletár műveltség-ideál: politechnikusan képzett munkás, ami alatt az értendő, hogy a munkás nemcsak egyfajta munka egy speciális ágát ismeri, hanem lehetőleg sokoldalúan képzett s ismeri az illető munkafajok elméletét is bizonyos fokig. Megszűnik tehát automata gépszerepe, mely egy speciális feladat mechanisztikus elvégzésében állott. A polittechnikus nevelés a proletárt tehát fel akarja szabadítani, mint „sokoldalúan alkalmazható embert“. Végül a fenti elvekből a levont tanulság alapján a nevelés gyakorlatát a gyermek iniciatívájára alapítják s a gyermek spontán kezdeményezőképességét és tevékenységét felülről jövő szoros irányításnak vetik alá. Az ismertetés befejezésekor a kommunista nevelésprogramot sűrítetten a politikai nevelés fogalmában véli megtalálni a szerző.

A neveléseméletnek a marxista ideológiában elfoglalt helyét vizsgálva, megállapítja Reitzer Béla, hogy a kommunista nevelés teoretikusainak mindig elsőrangú céljuk programjukat a marxizmus dogmáiból levezetni. Ezáltal hűek akarnak maradni a marxi hagyományokhoz, melyek szerint a szocializmus nemcsak hit, mozgalom, vagy ideológia, hanem tudomány is. Azonban ez a tudomány régi formájában a múlt század ma már elavult társadalomtudományi naturalizmusát merevítette dogmákká.

Itt mutat rá Reitzer Béla a kommunista nevelésemélet Achilles sarkára. Ugyanis ezen neveléseméletnek, — mely gyakran a nagyon is speciális orosz viszonyoknak megfelelően alakul a gyakorlatban, — a marxista dogmatikából nemcsak „eredeztetnie kell tételeit, hanem kölcsönösen azt egyúttal igazolni is“. Ezen a nyomon szövődik a másik szál, mely az előbb, az egyszerűség kedvéért

külön felsorakoztatott tételeket sorbavéve, azokat tárgyalásuk közben kritizálja. Helyesebben mondva nem is annyira a tételeket önmagukban, hanem inkább a marxista dogmatikához és egymáshoz való viszonyukat vizsgálja a szerző. Szigorú kritikával és logikával mutatja ki ellentmondásaikat, melyek többnyire abból származnak, hogy a marxista teoretikus a marxista nevelési gyakorlatot utólag olyan elvekből igyekeznék levezetni, melyek önmagukban is a marxista elmélet legsebezhetőbb pontjai. Kár az eleven gyakorlatot, mely a kommunista nevelésben éppen mindig az adottságokhoz és szükségletekhez simulóan alakul, — erőszakosan és utólag egy már önmagában is idejétmúlt dogmatikával szankcionálni.

A könyv egyszerre jelent meg a Szegedi Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai-lélektani Intézetének és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadásában.

Dr. Tomori Viola